

(fi S. xv): «Jugant a *nabips* / --- cridant com adips» (*Cançoner Satíric Val.*, p. 78), i encara més una font tan independent i llunyana com el de *Morgante* de l'italià Luigi Pulci: «tu se' qui Re di *naibi* o di scacchi». Això mostra que la pronúncia *naïpe* del castellà i del portuguès fou secundària i posterior, i que el desplaçament de l'accent s'obeïa al mateix fenomen que veiem en mots com *vaina* > *vaina*, *reina* > *reina* etc. Convé afegir que aquesta premissa d'una pronúncia bisil·làbica, establerta per JCoromines a l'article del DCEC, va introduir noves perspectives a l'estudi del problema etimològic.

En italià la primera documentació que tenim és en una provisió florentina de 1376, on hom qualifica «il giuoco di *naibi*» de «novello»; el mateix mot designa en la Crònica de Morello (1393) unes cartes usades per a joc de nens (Bertoni, *ARom.* I, 138); continua essent usual en tot el S. xv (Du C. inclou una cita de la vida de S. Bernardino de Siena), però avui està antiquat. De la zona occitana tenim només un exemple solt de *jogar am nayps* en un document medieval d'Ariège (S. xv?). En castellà la primera documentació segura és de c. 1400, en el Glossari d'Escorial, però a mitjan S. xv les cartes devien ser molt usuals a Castella com ho suggereix una composició intitolada «Juego de *naipes*» de Fernando de la Torre «el de Burgos», inclosa en el *Cançoner de Stuniga*: allí l'autor parla dels quatre colls amb els noms actuals (llevat de *bastones* = *bastos*) i esmenta *naypes* repetidament. Del vers del mateix autor, «unos *naypes* desdonados», es veu que *naïpe* en aquest idioma ja era bisil·làbica en aquella època. La paraula era molt freqüent des del període clàssic i va prendre sentits translàtics com de 'propina' (més detalls en *DECH* IV, 208).<sup>5</sup> En portuguès també continua essent usual avui però significat solament 'cada un dels colls del joc de cartes' (així ja en *Blueau*).

Hi ha moltes incògnites en la història de les cartes de joc. Se sap que durant el S. xiv existia un primitiu joc de cartes, anomenat *tarocchi* en italià, *tarots* en francès, que s'usava principalment per a endevinació. Aquest joc consistia en 22 cartes amb il·lustracions o imatges representant elements naturals i diversos conceptes; vint-i-una de les cartes foren numerades amb xifres romanes, I-XXI, i una no duia numeració i es deia *matto* en italià, *fou* en francès. Més tard, aquest joc fou combinat amb un altre de 56 cartes, tipus modern consistent en sèries o colls, per a formar un de 78 cartes. En aquest nou joc els *tarots* o *tarocchi* formaven el coll d'atots. D'ací hom formà el joc modern a base de sèries que tenia, en un principi, 52 o 48 o 32 cartes segons el país o tipus, i es va usar principalment per a jocs d'atzar. El joc de 44 peces al qual hom al·ludeix en l'inventari català de 1380 esmentat amunt pot indicar que jocs d'aquest nombre eren usuals a Catalunya en aquella època. L'aparició d'aquest nou joc s'ha de situar als anys 1370 poc més o menys. Com hem esmentat la provisió florentina de 1376 qualifica de «novello» «il giuoco di *naibi*»; a més, Giovanni Juzzo di Covelluzzo observa en la seva Crònica que el joc de

cartes fou introduït a Viterbo en 1379; els bans catalans de 1378-99 i de 1382 confirmen la novetat de les cartes emprades per a jocs d'atzar a Catalunya. Pel que fa a França notem que la prohibició de jocs de 1369 en aquell país no fa referència a les cartes encara, però sí la de 1397 (Brunet, p. 154). A Castella, com hem vist, la documentació segura de *naïpe* és del començ de 1400. Entre tots aquests països, crida l'atenció la documentació del mot a Catalunya per la seva abundància i anterioritat (1371), i notem també que segons uns documents de 1442-1468 i d'altres més tard aquest país era un centre important de la fabricació de jocs de cartes.

No hi ha unanimitat d'opinió d'on va procedir el nou joc de cartes, i això dificulta el problema de l'etimologia. Molt especialistes atribueixen l'origen del joc de cartes a l'Orient: la Xina, l'Índia o el món àrab. Però com observa JCoromines (*DECH*, s. v. *naïpe*) els indicis referents a la Xina i a l'Índia són dubtosos, perquè en gran part es basen en teories discutibles que identifiquen el primitiu joc de cartes o bé amb els escacs o amb l'endevinació cartomàntica o amb els jocs en els quals s'emprava paper moneda. Així, un testimoni antic xinès de l'any 969 es refereix en realitat a una carta emprada per a endevinar; un altre, referent a l'any 1121, es troba en un diccionari xinès de 1678, i per tant té valor provatori solament per a aquesta darrera data. El primer testimoni ferm referent a la Xina sembla ser el de l'espanyol Fernández de Navarrete, qui el 1665 va veure a Canton cartes perfectament comparables a les europees (segons el tractat que va publicar anys més tard, veg. Himly, p. 455), però en el Japó en 1713 s'usaven popularment cartes d'origen portuguès, amb noms (p. ex. *karita* < *carta*) de procedència romànica, i per tant les cantoneses de 1665 podien tenir el mateix origen o haurien pogut arribar-hi per conducte de navegants àrabs.<sup>6</sup> Tampoc ens movem en terreny molt més segur a les terres islàmiques. De les cartes perses hi ha testimonis segur en 1681, molt tardà. Noms turcs com *oria* 'oros', *kupa* 'copes' i *espadi* 'espases' (Himly, p. 442n.)<sup>7</sup> revelen origen romànic, i més aviat espanyol que italià (comp. *danari* 'oros'), i Chardin en 1681 també creu que a Pèrsia va arribar el joc des d'Europa per via d'Armènia. És fàcil veure que molts dels noms de l'àrab vulgar en part són d'origen romànic: àr. marroquí i algerí *kârta* (Lerchundi, Belkassam), hisp.-àr. *naypes* (PAlc.); encara més, Brunot (*Vocab. Marit.*) assegura que en el Marroc tota la terminologia de les cartes és d'origen espanyol. L'absència de tota al·lusió a les cartes de joc en les Mil i Una Nits s'ha considerat una prova que per aquell període (Ss. xiv-xv) no eren en ús en el món àrab, encara que igual conclusió s'ha tret del silenci de Dante i Boccaccio referent al món llatí del començ del S. xiv. Com fa constar JCoromines en realitat no podem estar segurs d'aquestes conclusions negatives, sobretot en el referent als àrabs,<sup>8</sup> però tampoc es troben notícies antigues, de caràcter positiu, respecte a cartes a les fonts àrabs.

Un testimoni molt citat respecte a l'origen àrab del